

RUMELİ'DE KIRCALI FAALİYETİ VE A. S. PUŞKİN'İN "KIRCALI" ADLI ÖYKÜSÜ

YARD. DOÇ. DR. ZEYNEP ZAFER

Yaklaşık 30 yılı kapsayan ve "Kırcalı dönemi"¹ olarak adlandırılan uzun bir süre içinde Balkanlar'da büyük bir anarşi yaşanır. Toplumsal bir kaosa neden olan Kırcalı baskınları, Osmanlı Devletine olduğu gibi bölgede yaşayan halka da büyük zarar verir. Kırcalılar, en yoğun olarak şu andaki Bulgaristan topraklarında ve Türkiye'nin Trakya bölgesinde, daha sınırlı olarak da bugünkü Makedonya, Yunanistan, Arnavutluk, Sırbistan Romanya ve Moldova topraklarında faaliyet gösterir.

18. yüzyılda Rumeli'de görev yapan bazı âyanlar, Osmanlı Devletine baş kaldırmaya başlar. Bu nedenle "âyanlık" unvanı 1786'da "kâhyalık" ile değiştirilir.² Ancak bu uygulama, hiçbir yenilik getirmediği için "âyanlık" 1790'da yeniden geri getirilir.³ Osmanlı Hükümeti, bazı âyanların görevli oldukları bölgelerde vergileri kendileri için toplamaya başlamaları üzerine, bu kişileri görevden uzaklaştırdığını bildirirse de âyanlar söz konusu karara karşı çıkararak yasa dışı faaliyetlerini sürdürür. Osmanlı Hükümeti, âyanlara ve başka bölge yöneticilerine karşı asker gönderir ancak, silâhlı gruplara sahip eski âyan ya da kendi kendilerini âyan ilân eden şahısların kontrol ettikleri bölgelere giremediği için yasa dışı faaliyetlerini yok edemez. Bunlar hem halka saldırarak soygun düzenler, hem de diğer âyanlarla sürekli olarak çarpışırlar. Birçok kişi, Rumeli'de yaşanan bu karışıklık sırasında kendi hesabına baskın ve soygunlar yapmaya başlar veya âyan gruplarına katılır. Gücünü arttırmaya çalışan âyanlar, baskın düzenleyerek gaspla uğraşan eşkıyaları kendi yanlarına çekmeyi başarır ve güçleri büyüyünce kontrol ettikleri bölge dışındaki köy ve kasabalara sürekli saldırarak soygunculuk yaparlar.

İlk önce küçük (en çok 100 kişilik) denilebilecek gruplar oluşturan bu eşkıyaların sayısı, zamanla büyüyüp 700-800'e ulaşır. Hükümet, buna benzer büyük gruplar ortaya çıkınca hem başkaldıran âyanlara (hükümetin bunlara karşı yaptığı ilk askerî saldırı 1779'dadır⁴), hem de Kırcalı eşkıyalarına karşı askerî

1 bk. Мугафчиева, В., Кърджалийско време, изд. БАН, София, 1993, s. 5.

2 a.g.e., s. 27.

3 a.g.e., s. 28.

4 a.g.e., s. 65.

güç göndermeye başlar. Fakat fazla başarılı olamaz. Bu nedenle Rumeli'deki kaosa ve anarşiye neden olan olaylar devam eder. Yan güçleri ve bazı eşkıya grupları arasında yapılan birleştirmelerden sonra, gerçekten de çok büyük ve tehlikeli çeteler ortaya çıkar. Bunun yanı sıra Osmanlı-Rus Savaşlarından kaçan askerlerden oluşan gruplar, bazen o bölgelerden geçerken âyan ve Kırcalı silâhli güçlerine katılır.⁵ Söz konusu güçler, 1789'da tahta geçen III. Selim'in Nizâm-ı Cedid olarak adlandırılan reform paketini uygulamak istediğinde, soygun faaliyetlerine siyasî bir görünüm vererek ve halkın bir bölümünü de buna inandırarak, hükûmete karşı çıktıklarını ilân eder, böylece anarşinin ve kaosun büyümesine sebep olurlar. Bunun sonucunda Rumeli toprakları bu güçler tarafından yönetilen birkaç bölgeye ayrılır. Onlardan bazıları yerleşik hayat sürdürüp kendi bölge halkına değil başka bölgelere saldırarak soygun düzenlediği gibi, diğerleri de sürekli hareket içinde olup önlerine gelen her yere saldırırlar. Bu gruplar bazen halkla pazarlık edip saldırmamak için haraç isterler.⁶ İstedikleri haracı alamadıkları zaman da saldırarak yerleşim merkezini⁷ yerle bir ederler. Osmanlı Hükûmeti, tüm bunlara bağlı olarak bir taraftan kontrol edemediği bölgelerden vergisini toplayamamış, diğer taraftan halk büyük zarar görmüştür. Bu sebeple Osmanlı Devleti, halkı silâhlandırarak eşkıya gruplarına karşı mücadele edilmesini emreder.⁸

Büyük ve çok tehlikeli bir güç hâline gelen eşkıyaların çete başları, artık kendine çok güvenmeye başladılar. Örneğin 1799'de İslimye'de büyük bir fuar düzenlenir. 500-600 kişilik atlı eşkıyadan oluşan ve Kara Feyzi ile İnce tarafından yönetilen bu grup, fuardan İstanbul'a doğru geri dönen, 6 bin asker tarafından korunan tüccar kervanına Edirne yakınlarında saldırarak tüm para ve mallarını gasp ederler.⁹ Bu baskından sonra Koca Balkan'a sığınan Kara Feyzi, 1800 (Mart-Haziran) yılında 5-6 bin Kırcalı eşkıyasıyla Doğu Trakya bölgesine doğru yönelir, hatta İstanbul'a yaklaşır. Bulgar tarihçisi Vera Mutaşçiyeva'ya göre bu, Osmanlı Hükûmetine karşı yapılan Kırcalıların Birinci Seferidir.¹⁰ Rus tarihçisi V. P. Graçev'e göre ise, Birinci İstanbul Seferi 1799 sonu ile 1800 başında yapılır.¹¹ Aynı yılın Ekim ayında Halil Paşa ve Osmanlı Devletine karşı çıkan Vidinli Pazvatoğlu Osman'ın kardeşi İbrahim tarafından desteklenen Kara Feyzi, İstanbul'a karşı yaptığı İkinci Seferi sırasında Doğu Trakya'ya gelir ve Edirne

5 a.g.e., s. 72.

6 a.g.e., s. 104.

7 a.g.e., s. 230-239.

8 a.g.e., s. 137-138, 299-300.

9 a.g.e., s. 223.

10 a.g.e., s. 230-233.

11 bk. Грачев, В. П., Балканские владения Османской империи на рубеже XVIII-XIX вв., изд. Наука, Москва., 1990, s. 71-72.

ile Lüleburgaz'a kadar ulaşır.

1803'te çoğu âyan ve eşkıya güçleri, Rumeli Yanlar Birliği adı altında birleşir. Yanlar arasında en güçlü olan Rusçuklu âyanı Tristenikoğlu idi. İçine birçok Kırçalı grubunu da alan âyan güçleri, III. Selim tarafından uygulanması istenen Nizâm-ı Cedid'e karşı çıkmalarıyla ilgili siyasî bir gerekçe altında, hızlı bir şekilde gücünü artırma çabasıdadır. Bu gruplar için devlet, millet veya din gibi değerlerin hiçbir önemi yoktur. Tek değer verdikleri şey para ve topraktır. Rumeli'deki yerel yönetimi elinde tutan âyan ve Kırçalı eşkıyalarının çete başları, tek başına ve hükûmete danışmadan bölge yöneticilerini seçer, istemedikleri veya başka bir deyişle faaliyetlerini engelleyen her devlet görevlisini veya yöneticisini öldürür ve mallarını gasp eder. Kırçalı faaliyetinde yer alan çoğu âyan, İstanbul hükûmeti tarafından atanmış değillerdir. Kendi kendilerine bu görevi üstlenip unvan aldıktan sonra güçlerini de artırmış, dolayısıyla devlet için olduğu gibi halk için de büyük bir tehlike oluşturmuşlardır.

Mustafa Bayraktar da bunlardan biridir. Bir alemdar olan Mustafa Bayraktar, Kırçalı hareketinin başladığı yıllarda, yani 1781'de 16 eşkıyayla birlikte Neboli ve Rusçuk etrafında faaliyet gösterir. Belli bir süre sonra Tristenikoğlu yanında önemli bir görev üstlenir. Rumeli alemdarlarının en güçlü olanı Rusçuklu alemdarı Tristenikoğlu öldürüldükten sonra yerine geçen Mustafa Bayraktar, ilk önce Nizam-ı Cedid reformlarına karşı çıksa da III. Selim iktidardan uzaklaştırılınca yön değiştirip onu desteklemeye başlar. Bu nedenle Rumeli âyanlarının başına geçer geçmez eski eşkıyalardan oluşan, 12 yıllık tecrübesiyle çok iyi savşan 20-30 bin adamıyla 1808 yılının yazında Edirne'ye doğru yönelir. Mustafa Bayraktar'ın adamları aynı yıl İstanbul'a girip 28 Temmuzda saraya ulaşır ve III. Selimi tekrar tahta getirmek istese de Sultan IV. Mustafa'nın emriyle öldürüldüğü için II. Murat tahta getirilir. Mustafa Bayraktar ise, büyük vezir olur. Bulgar tarihçisi Vera Mutaççiyeva, önce bir Kırçalı eşkıyası olan Mustafa Bayraktar'ın amacını açıklarken onu destekleyen toprak sahiplerinin ve âyanların amaçlarının, merkeze büyük bir darbe indirmek, Rumeli'de sahip oldukları mevkiye ve toprağa kanunca sahip olma imkânını sağlamak, buldukları bölgeden başkalarının vergi toplamasını yasaklamak ve de o topraklara asker veya devlet memurlarını sokmamakla ilgili olduğunu yazar. Önce kaosu yaratan ve bunun sayesinde zengin olan, fakat mallarına zarar verdiği için artık anarşiyi durdurmak isteyen âyanlar, Mustafa Bayraktar'ı destekledikleri zaman onun III. Selim ile ilgili amaçlarını bilmiyorlardı.¹² 1808 yılının 12-30 Eylül tarihleri arasında 200 bin kişilik kuvvetin koruması altında, âyanlar ve hükûmet arasında bir an-

12 Мутафчиева, В., Кърджалийско време, изд. БАН, София, 1993, с. 365.

laşma imzalanmış olsa da 15 Kasım 1808'de Mustafa Bayraktar öldürülünce, anlaşma geçerliliğini kaybeder.

Daha önce de söylediğimiz gibi âyan güçleri ile Kırcalılar arasında birleşmeler yapılır, ortak hareket edilir, yani aralarındaki fark büyük değildir. Bu nedenle onları birbirinden ayırmak zordur. Ancak âyanlar amaçlarına ulaşip anarşinin durmasını isteyince, tek başına hareket eden ve kendilerine zarar veren Kırcalıları yok etmeye başlarlar. Rumeli Ayanlar Birliği oluşuktan sonra, Kırcalıların tek başına baskın düzenleme alanı gittikçe daralır. Buna hükûmet güçleri ve yerli halkın çabaları da eklenince zaman içinde Kırcalı faaliyeti yavaş yavaş gücünü kaybetmeye başlar. Tamamıyla yok edilmeyen Kırcalı faaliyeti, Rumeli insanının beyninde öylesine derin bir iz bırakır ki, bu bölgede kötü insanlar hâlâ "kırcalı" sıfatıyla anılır. Aynı zamanda Kırcalı hareketinin en yoğun olduğu Trakya bölgesinde Kırcalı (Bulgarca telâffuzuyla Kırcali) adlı bir şehir de vardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında soygunculuk yapan ve Ruslar tarafından Osmanlıya karşı kullanılan eşkıya grupları, "kırcalı" yerine "haydut" olarak adlandırılmaya başlanır. Tarihçiler, bu eşkıyaların gerçek amaçları yanına bir de siyasî amaç ekleyince, Osmanlıya karşı mücadele veren millî kahramanlar hâline getirilir. Oysa Kırcalılar da, haydutlar da Osmanlı döneminde eşkıyalık yapan kişilerden başka bir şey değillerdi. Bu görüşümüzü desteklemek için, anlam itibarıyla birbirinden farklı olmayan sözcükler ile ilgili Rus ve Bulgar siyasetine uygun, gerçekten uzak bir açıklama getiren iki alıntıya yer vermek yeterli olacaktır. Birincisinde, Rus siyasetine yardımcı olan Kırcalı eşkıya grupları mensuplarının halka yarar sağladıkları konusunda yanlış bilgi yer alır:

"Türkçe bir sözcük olan 'Kırcalı' Edirne vilâyetinde ortaya çıkar ve Kırcalı Ali ismindeki XIV. yüzyılda yaşamış askerî bir Türk önderinin adından ileri gelir. Bu vilâyette XVIII. yüzyılda eşkıya gurupları ortaya çıkar ve bunlara 'Kırcalı' adı verilir. Bu tür grupların faaliyeti bazen siyasî bir özellik kazanır: 'Kırcalılar', halk isyanları sırasında halkın tarafını tutuyordu."¹³

İkincisinde yer alan "haydut" sözcüğün açıklaması da yukarıdakinden çok farklı değildir:

"Haydut[in] er. ve haydutka diş. 1. Tar. Halkın koruyucusu ve halkın intikamını alan kişi."¹⁴

Buraya kadar vermiş olduğumuz bilgilerden de görüldüğü gibi Kırcalı faaliyeti çok tehlikeli, bir dönem için devlet işlerini belirleyecek kadar güçlü, Balkan

13 Пукии, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Ленинград., 1978, s. 531.

14 Андрейчин, Л.-Георгиев, Л. Български тълковен речник, изд. Наука и изкуство, София, 1994, s. 1031.

halklarının halk edebiyatının konusu olan bir olgudur. Kırıcılıklarla ilgili olaylar, bazı Balkan yazarlarını etkileyip eserlerinin konusu olur. Ünlü Rus yazarı Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837) de bu olaylardan etkilenmiş yazarlardan biridir.

Puşkin, yeni Rus edebiyatının ve Rus edebiyat dilinin kurucusu sayılır. Şiirleri, romanları, öyküleri ve tiyatro yapıtlarıyla hem Rus edebiyatına pek çok yeni özellik kazandırır, hem de Rus yazın dilinin normlarını ortaya koyar. Köklü ve aristokrat bir ailenin çocuğu olan yazar Moskova'da doğar. Henüz sekiz yaşındayken Fransızca şiir yazmaya başlar, 1811'de Petersburg yakınlarındaki Tsarskoe Selo'da bulunan, lise ve üniversite düzeyindeki okuluna kaydını yaptırarak altı yıl sonra mezun olur. Okuldan mezun olduğu 1817 yılında Petersburg'da memur olarak atanan genç, sekiz yaşından beri bırakmadığı yazarlığa devam eder. Birçok değerli şiirin yanı sıra "Ruslan ve Lyudmila" (1817-1820) adlı ilk poemini kaleme alır.

Puşkin'in gençler arasında büyük yankı yaratan mizah dolu bazı siyasî şiirleri, I. Aleksandr yönetimini kızdırır ve 1820 yılında güneye sürülmesine neden olur. Arkadaşı olan büyük Rus şairi Vasiliy Andreyeviç Jukovskiy'in (1783-1852) yardımı sonucunda önce düşünülen Sibirya bölgesine değil, Kafkasya, Kırım ve Besarabya'ya göreve gönderilir. Güneye giden her Rus yazarı gibi Puşkin de Kafkasya bölgesinin "vahşi" ve özgür dağ insanlarına, Kırım'ın olağanüstü ekzotik doğasına, Moldova'nın bozkırlarına ve Odesa'daki hayata hayran kalır. Burada *Kafkas Esiri* (Kavkazskiy plennik, 1820-1821), *Eşkitya Kardeşler* (Bratya Razboyniki, 1821-1822), *Bahçesaray Çeşmesi* (Bahçesarayskiy fontan, 1821-1823) adlı güney poemlerini ve birçok yeni şiirini yazar. Kişinev ve Besarabya'da bulunduğu sıralarda birkaç eserin içinde yer alacak Kırıcılı olarak adlandırdığı Bulgar eşkiyasıyla ilgili ön bilgilerini toplar.

Müdür tarafından şikâyet edildikten sonra Puşkin, 1824 yılında görevden alınır ve kontrol altında tutulması için ailesinin sahip olduğu Mihaylovskoye köyüne sürgüne gönderilir. Yazar, bu sürgün sırasında *Boris Godunov* (1824-1825) tiyatro yapıtı ile *Yevgeniy Onegin* romanının ana bölümlerini kaleme alır. Puşkin bu yapıtını Kişinev'de 1823 yılında yazmaya başlar ve Ekim 1831 yılında Petersburg'da tamamlar. Tamamı 1933 yılının Mart ayında yayımlanır. Bunun yanı sıra Odesa'da başladığı *Çingeneler* (Tsiganı) romantik poemini 1824'te tamamlar. Birçok şiir de yazan büyük dehanın sanatı bu dönemde doruk noktasına ulaşır.

1826 yılının Eylül ayında serbest bırakılan Puşkin, *Poltava* (1828) eserini kaleme alır. Kafkasya bölgesine gitmek isteği reddedilince izinsiz olarak Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki çarpışmaların sürdüğü bölgeye gider ve izle-

nimlerini not alır. Daha sonra bu notlarını *Erzurum Yolculuğu...* (Puteşestvie v Arzrum..., 1835) adı altında yayımlar.

1830 yılında Natalya Gonçarova ile yapacağı evlilik hazırlıkları dolayısıyla babasının kendisine verdiği Boldino'ya giden yazar, veba salgını yüzünden orada kalmak zorundadır (Eylül-Kasım). Hızlı bir çalışma temposuna girer ve *Yevgeniy Oneginin* son kısmını, *Cimri Şövalye* (Skupoy rıtsar, 1836), *Mozart ve Sal-yery, 1831*, *Misafir Heykel* (Kamenniy gost, 1839) adlı küçük trajedileri dizisini, ilk nesir yapıtı olan *Belkin Öyküleri*'ni (Povesti Belkina, 1831) vb. gibi eserler kaleme alır.

1832'de *Dobrovskiy* romanını başlayan yazar, 1833'te yine kısa süre çalışma olanağı bulunduğu Boldino'da *Bakır Atlı* (Medny vsadnik, 1837) destanını, birçok masal ve şiirini kaleme alır, daha önce başladığı *Pugaçov Tarihi*'ni tamamlar. Aynı yıl nesir şeklindeki en iyi romanı olan *Yüzbaşının Kızı* (Kapitanskaya doçka, 1836) eserini yazmaya başlar.

Puşkin'in son yılları düşünme ve acı bir kaygı, bazen de çıkış yolu olmayan hislerle doludur. O, Çar tarafından yok edilmeye çalışılan kişisel özgürlüğünü korumak için elinden geleni yapar ancak tüm gelişmeler ona karşıdır. Karısına sıra dışı bir ilgi gösteren Fransız asıllı, kılıç kullanma ustası Dantes'le 1837 yılının Ocak ayında yaptığı düello sırasında ağır bir biçimde yara alır ve büyük Rus şairi düellodan birkaç gün sonra, 26 Ocakta Petersburg'ta ölür.

Puşkin'in "Kırcalı" (Kırcalı), adlı öyküsünü, son yazarlık döneminde kaleme aldığı sanılır, çünkü 1 Aralık 1834'te ilk defa *Biblioteka dlya çteniya*'da yayımlanır. Fakat Puşkin, uzun bir süre içinde Kırcalı eşkıyası ve katıldığı A. İpsilanti'nin isyanıyla ilgili bilgi toplar. Ceza olarak görevini yapmak için güneye sürüldüğü yıllarda Kırcalı'ndan da söz edildiği, "Memur ve Şair" (Çinovnik i poet, 1821) adlı ilk şiirini kaleme alır. Kırcalı'nın Osmanlılara teslim edildiği gerçek tarih, öyküde gösterildiği gibi 1821 yılıdır.¹⁵ Bu durum, yazarın tarihî bilgilere sadık kaldığını gösterir. Şiirin son kısmında "Hapishaneye gidiyorum, bugün biz Kırcalı'yı hapishaneden Moldova ile sınırimızın ötesine kovacağız"¹⁶ şeklinde bir ifade yer alır. Yazar, daha sonra 1828'de aynı konuya dönerek "Kırcalı" (Kırcalı) adlı şiirini kaleme alır.¹⁷

Prof. Dr. İsmail Kaynak¹⁸ tarafından Türkçeye kazandırılan Puşkin'in "Kır-

15 bkz. Пишкин, А. С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 241.

16 Пишкин, А. С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 2, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 72.

17 bkz. Пишкин, А. С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 3, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 91.

calı" öyküsünün kısa özeti şöyledir: Bulgar asıllı olan Kırçalı, arkadaşlarıyla birlikte Moldova'daki köylere saldırarak yağmacılık yapar. Sonra da Aleksandr İpsilanti'nin¹⁹ isyanına katılmaya karar verir. Rus Ordusunda General olan Aleksandr İpsilanti Yunan isyanını hazırlayan Eterya Örgütünün üyesidir ve yerli halkı Osmanlı yönetimine karşı mücadele etmesi çağrısında bulunur. Puşkin'in öyküsünde de verildiği 1821'de yenilgiye uğradıktan sonra Avusturya'ya sığınır ve orada hapse atılır. Rus Hükûmetinin isteği üzerine 1827'de serbest bırakılır.²⁰ Osmanlılara karşı ayaklanma hazırlandığını duyunca, Kırçalı ve arkadaşları "Türkler ve belki de Moldovalılar hesabına zengin olmak için"²¹ bu isyana katılır ve Georgiy Kantakuzin²² birliğinde yer alır. "Arnavut, Rum, Bulgar ve başka her türlü döküntüden oluşan"²³ 700 kişilik isyancı, aralarında Nekrasov taraftarı²⁴ olan Rus Kazaklarının da bulunduğu 15 bin kişilik Türk güçleri tarafından çok çabuk bir şekilde bozguna uğratılır. Rus sınır karakol komutanı, Rus çarın müsaadesini alarak, sağ kalan isyancıların yanlarına sığınmalarına izin verir. Böylece 600 kadar isyancı Besarabya'ya dağılır. Yaş şehrinin idarecisi, Kırçalı'nın Moldova topraklarında işlediği suçlardan dolayı ve Osmanlılar ile Ruslar arasında imzalanan antlaşmalara gereğince Kırçalı'yı isteyince, Ruslar önce onu tutuklar ve sonra da Osmanlılara teslim eder. Kırçalı, idam cezasına çarptırılır, ancak hapisane nöbetçilerini kandırarak kaçmayı başarır. Eşkîya, serbest kalır kalmaz yeniden soygunculuğa başlar, Yaş şehrinin yöneticisinden bile şehre saldırmak karşılığında haraç para ister ve parayı alır.

Yazar, Kırçalı olarak adlandırdığı baş figürün hayatını anlatırken romantik bir tutum içinde olsa da olayları ve gerçekleri ele alırken büyük bir titizlik ve doğruluk içinde olup böylesine kısa bir öykü çerçevesinde bile Kırçalı eşkıyalarının portresini büyük bir ustalıkla çizer. Çünkü öykü, gerçekten yaşanmış bir

18 Bk. Kaynak, İ., Aleksandr Sergeevič Puşkin'in Türk-İslâm Kültürünün İzleri, Ayyıldız Matbaası, A., 1976, s. 74-80

19 Aleksandr İpsilanti, 1799'dan Moldova ve 1802'den 1806'ya kadar Ulahya'nın hükümdarı olan Konstantin İpsilanti'nin (1760-1816) oğludur. Bkz. Пишкии, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 8, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 386.

20 bkz. Пишкии, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 8, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 386-387.

21 Пишкии, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 238.

22 Prens georgiy Matveevič Kantakuzin (ölüm tarihi 1857), Rus Ordusunda albay, Eterya örgütünün hazırladığı isyanına katılır. Bkz. : Пишкии, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 8, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 387.

23 Пишкии, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 239.

24 Nekrasov taraftarları-Dini baskılar yüzünden Türkiye'ye göç eden Rus Kazakları. Yönderleri, İgnat Nekrasa idi. Bkz.: Пишкии, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 531.

olay üzerine yazılır, baş figürün prototipi de gerçek bir eşkıyadır:

"Öykünün malzemesini, A. İpsilanti'nin isyanı ve Kişinev'e yerleşen isyancıların hayatıyla ilgili Puşkin tarafından toplanan bilgiler oluşturur. Bu bilgilere, Puşkin'in öyküyü yazmadan önce Petersburg'ta Leks'ten duydukları da eklenir."²⁵

"Edebiyat eleştiricileri, hikâyenin yazılışından söz ederken, gerçek bir olaydan alındığını ve Georgi Kırcalı adıyla anılan bu çete başının, Kişinev'de yakalanarak, cezalandırılmak üzere, Ruslar tarafından Türk makamlarına teslim edildiğini ve bu olayı da Puşkin'in, 1823 yılında, ilk defa, arkadaşı M. İ. Leks'den öğrendiğini yazar."²⁶

Daha önce de söylediğimiz gibi "Kırcalı" ismiyle 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında Rumeli'de faaliyet gösteren isyancı ve eşkıyalar adlandırılır. İsim, Rumeli'de o kadar geniş anlamda kullanılır ki, sonunda Osmanlıya karşı çıkan, soygun ve kıyım düzenleyen bir eşkıya faaliyetinin adı olarak tarih kitaplarına geçer. Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde hemen hemen kullanılmayan, sözlüklerde genelde yer almayan, ancak Osmanlı tarihi açısından büyük önem taşıyan bu ismin kapsamını ve anlamını göstermek için tarihî bir açıklama yapmak gerekir.

Vermiş olduğumuz Kırcalı faaliyeti ve öykünün özetinden de anlaşıldığı gibi, yazarın eserinde yer alan ana figürün hayat biçimi itibariyle takma adının Kırcalı olması çok doğru bir bulgudur. Öykünün konusuyla ilgili Puşkin'in bilgi topladığı dönemde bazı yerlerde hâlâ faaliyet gösteren Kırcalı eşkıyası vardır.²⁷ Kırcalı'nın prototipi, büyük ihtimalle Bulgarların yaşadığı topraklardan göç eden ve Moldova'da yaşayan bir Kırcalı eşkıyasıdır. Bunun yanı sıra, Kırcalılarından kurtulmak için göç eden Bulgar köylülerini korkutmak amacıyla soygunculuk yaptığı sırada "Kırcalı! Kırcalı!"²⁸ olarak bağırarak Rumeli'deki Kırcalılarla bağlantısı olmayan bir eşkıya olması da mümkündür. Belki de o dönemde soygun amacıyla baskın düzenleyen her silâhlı hırsıza "Kırcalı" lâkabı verilirdi. Puşkin, ana figürün arkadaşı Mihaylaki ile nasıl soygunculuk yaptığını şöyle anlatır:

"Kırcalı kesip öldürüyor, Mihaylaki ise aldıklarını taşıyordu. Her ikisi de

25 Пишкин, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 530.

26 Kaynak, İ., Aleksandr Sergeevič Puşkin'in Türk-İslâm Kültürünün İzleri, Ayyıldız Matbaası, A., 1976, s. 74.

27 bkz. Пишкин, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 531.

28 a.g.e., s. 238.

"Kırcalı! Kırcalı!" diye bağıyordu. Tüm köy yok olmuştu."²⁹

Puşkin, Kırcalı olarak adlandırdığı ana figürün hayatını anlattığı öyküsünün başında, "Kırcalı" adının Türkçeden ileri geldiği düşüncesini dile getirir. Rus yazarı, öykünün ikinci cümlesinde ana figürün takma adının açıklamasını verir. Ona göre "Kırcalı" sözcüğü Türkçeden gelir ve anlamı "yiğit", "savaşçı"dır. Puşkin, sözcüğün Türkçeden geldiği konusunda yanılmaz, ancak anlamını yanlış açıklar. Yazar, "Kırcalı" adını tarif etmeye çalışırken, sözcüğün Türkçe etimolojisinden değil, baş figürün faaliyetinden yola çıkar ve anlamını "yiğit", "savaşçı" olarak verir. Aslında söz konusu adın etimolojisi çok ilginçtir ve eşkıyaların bu şekilde adlandırılması, Rumeli bölgesinde Kırcalı dönemi ve biraz sonrasındaki zaman dilimi için söz konusudur. Bu isim, Osmanlı belgelerinde yaygınlık kazanmadığından Türkiye Türkçesinde de pek rastlanmaz. O döneme ait Osmanlı belgelerinde faaliyet gösteren eşkıyalar farklı şekilde adlandırılır. "Kırcalı" sözcüğünün anlamı ve kapsamı konusundaki araştırmaların ve iddiaların çoğu, Bulgar asıllı tarihçi ve başka bilim adamlarına aittir. Çünkü, daha önce de söylediğimiz gibi, Kırcalı faaliyeti, Bulgarların yaşadığı topraklarda daha yoğun bir şekilde varlık göstererek yerli halka çok zarar verir. Aynı zamanda Kırcalı eşkıyalarının adı, bugünkü Bulgaristan'ın sınırları içinde bulunan bir bölgenin ismi ile aynıdır.

Bulgar sözlüklerinde "Kırcalı" sözcüğünün açıklaması her zaman mevcuttur ve hemen hemen aynı şekilde tarif edilir. Örneğin bazı Bulgar sözlük ve ansiklopedilerinde sözcüğün açıklaması şöyledir:

Bulgarca-Bulgarca Sözlüğü'ne (1955) göre "'Kırcalılar'ın (kırcalii), tekili 'Kırcalı' dır (kırcaliya), [Türk.]. Kırcalı, XVIII. yüzyılın sonuna doğru yerleşim merkezlerine saldırarak korkunç tahribatlar yapan ve yangınlar çıkartan ordudan firar etmiş Türk asker ve eşkıya kalabalığında yer alan kişilerin adıdır."³⁰

Bulgarca-Türkçe Sözlüğü, 1961: "Kırcalılar, XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılın başında, eski Osmanlı İmparatorluğundaki, kasaba ve köyleri do-laşarak, zulüm ve yağmacılık yapan kaçak asker ve eşkıya gruplarıdır."³¹

Bulgar Etimolojik Sözlüğü, 1986: "(...) XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başında yerleşim merkezlerine saldırarak korkunç tahribatlar yapan ve yangınlar çıkartan ordudan firar etmiş Türk asker ve eşkıya kalabalığında yer alan kişiler Kırcalı olarak adlandırılır."³²

29 a.g.e., s. 238.

30 Андрейчин, Л.-Георгиев, Л. Български тълковен речник, изд. Наука и изкуство, София, 1955, s. 336.

31 Романски, С.-Илчев, С., Българско-турски речник, БАН, 1961, София, s. 443.

Bulgar Dili Sözlüğü, 1993: "Kırcalılar, XVIII. yüzyılın sonuna doğru Osmanlı Türkiye'sinde soygunculuk yapan, ordudan firar etmiş ve eşkıya gruplarında yer alan ahlâksız Türk askerleri."³³

Bulgar Ansiklopedik Sözlüğü, 1999-2000: "Kırcalılar, tekili Kırcalı. Eşkıya gruplarında yer alan (Türkler, Arnavutlar, bazen de Bulgarlar) kişilerin adıdır."³⁴

Puşkin'in öyküsünün yayımlandığı ciltte sözcük ile ilgili yapılan bir açıklamada ise şöyle bir tarife yer verilir: "Türkçe bir sözcük olan 'Kırcalı' Edirne vilâyetinde ortaya çıkar ve Kırcalı ismindeki XIV. yüzyılda yaşamış asker kökenli Türk önderinin adından ileri gelir. Bu vilâyette XVIII. yüzyılda eşkıya grupları ortaya çıkar ve bunlara 'Kırcalı' adı verilir."³⁵

Bulgar Etimolojik Sözlüğü'nde (1994) "Kırcalı" sözcüğünün etimolojisiyle ilgili şöyle bir açıklama yer alır. "D. İhçev'e göre Kırcalı Farsça (?) kökünden gelir; Türkçe olan ve bozkır, çöl vs. anlamlarını taşıyan 'kır' ve parlak, aydın, sürgüne göndermek, kovmak, göç etmek anlamına gelen 'cali'den (çali) oluşur."³⁶

Osmanlı tarihi uzmanı olan Bulgar tarihçisi Vera Mutaşçiyeva, *Kırcalı Dönemi* (Kırcaliysko vreme, 1993) adlı kitabında "Kırcalı" adının etimolojisini vermeye çalışır. Ona göre bu isim, ilk defa Hasköy eşkıyalarına (Hasköy Güneydoğu Bulgaristan'da bulunan ve Türklerin çoğunlukta olduğu bir şehir) verilip daha sonra yayılır. Bu isim ilk önce Kırcalı köyünden olan ve baskın düzenleyen şahıslara verilir.³⁷ Yalnız bir defa, 1785 tarihli bir Osmanlı belgesinde "kırcalı eşkıyası" olarak kayda geçen bu isim, daha sonra Rumeli'de faaliyet gösteren tüm eşkıyalara takılır. Ancak bundan sonra Osmanlı belgelerinde bu insanlar "dağlı eşkıya" olarak adlandırılır.³⁸ Tarihçinin, ismin Kırcalı köyünden gelmiş olma ihtimali üzerinde durması, bu ismin Bulgarca telâffuzunun "Kırcaliya" olmasından da kaynaklanmaktadır.

Vera Mutaşçiyeva, ismin coğrafi açıdan ilk olarak yaygınlık gösterdiği bölgeyi doğru gösterir, çünkü Kırcalı şehri de Hasköy'e çok yakındır. Ancak "Kırcalı" isminin Kırcalı adlı bir köyden ileri geldiği konusunda yanılır. Osmanlı belgelerine geçen "dağlı eşkıya" ismiyle dağlarda eşkıyalık yapan kişilerin ad-

32 Георгиев, В.И., Български етимологичен речник, том 3, изд. БАН, София., 1986, s. 200.

33 Чолакова, К. Речник на българския език; том 8, изд. БАН, София., 1993, s. 446.

34 Габеров, И., Български енциклопедичен речник, изд. GABEROFF, София., 1999-2000 s. 569.

35 Пишкин, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 531.

36 Георгиев, В.И., Български етимологичен речник, изд. БАН, София., 1994, s. 1986, s. 200.

37 Мутаşçиева, В., Кърджалийско време, изд. БАН, София., 1993, s. 90-91.

38 a.g.e.: s. 64-65.

landırıldığını göz önünde bulundurursak "Kırcalı eşkıyası" isminin de kırsal bölgelerde faaliyet gösteren eşkıyalara verilmesi çok doğaldır. Hasköy bölgesi de düz bir arazi üzerinde bulunduğu için, ilk olarak bu topraklarda soygun yapmak amacıyla baskın düzenleyen insanlara "Kırcalı" adının verilmiş olması ihtimali yüksektir.

Bulgarların yaptığı pek çok çalışma, ansiklopedi, sözlük ve tarih kitaplarında (özellikle de sosyalizm dönemi çalışmalarında) Kırcalı eşkıyalarının Müslüman ve özellikle de Türk olup Hristiyan halka eziyet ettikleri yazılır. Bu nedenle de Puşkin'in tarihî öyküsünden, o dönemde faaliyet gösteren Kırcalı eşkıyalarıyla ilgili pek çok şey öğrenilebilir, hatta bazı tarihçilerin ortaya attığı gerçek dışı iddialar da çürütülebilir. Prof. Dr. İsmail Kaynak, Puşkin'in söz konusu öyküsünü değerlendirirken bu konuda şöyle der:

*"(...) diğer bazı Slav yazarlarının Türkler aleyhine yazdıkları tarih ve edebiyat eserlerinde bugün bile bu memleketlerde okutulan okul kitaplarında yorumladıkları Kırcalı eşkıya çetelerinin, buradaki Müslüman olmayan halka yaptıkları işkence yüzünden sözde takip edildiklerini aslında ise bunların hareketlerine, Türk idarecilerinin göz yummuş olduğuna dair iddialarını çürüten bir vesika olarak, Puşkin'in bu "Kırcalı" hikâyesini gösterebiliriz."*³⁹

Çalışmalarını daha rahat yapma olanağına sahip günümüzün bazı tarihçileri, gerçeğin bundan ibaret olmadığını, Kırcalı eşkıya gruplarının içinde birçok milletten ve dinden insanların bulunduğunu, eşkıyalar için din, millet ve devlet gibi kavramların önem taşımadığını yeni yeni belirtir. Kırcalıların tek amacı, kolay yollarla, gaspla zengin olmaktır. Tarihçi olmayan, ancak birçok çalışmasıyla tarih alanında da ne kadar başarılı değerlendirmeler yapabildiğini kanıtlayan Puşkin, Bulgar tarihçisinden daha gerçekçi bir biçimde dönemi ve olayları ele alarak, bir öykünün bile bazı açılardan bilimsel bir kaynak olarak kullanılabileceğini gösterebilmiştir. Puşkin, Kırcalı'nın Bulgar asıllı olduğunu ilk satırda belirtir: "Kırcalı Bulgar asıllıydı".⁴⁰ Bunun yanı sıra Kırcalı'nın arkadaşı Mihaylaki Arnavut idi.

Puşkin'in bu satırlarının tarihî açıdan ne kadar önemli olduğunu kanıtlamak için gerçeği gösteren iki ünlü tarihçinin görüşüne başvuruyoruz. Kırcalı çetelerinin hem sosyal hem de millî açıdan karma olduklarını anlatan Bulgar tarihçisi Vera Mutaşçiyeva⁴¹, bu konunun Bulgar tarih kitaplarında tek taraflı gösterildi-

39 Kaynak, İ., *Aleksandr Sergeevič Puşkin'in Türk-İslâm Kültürünün İzleri*, Ayyıldız Matbaası, A., 1976, s. 81.

40 Пишкин, А.С., *Полное собрание сочинений в десяти томах*, том 6, изд. Наука Ленинград, 1978, s. 238.

41 Мутафчиева, В., *Кърджалийско време*, изд. БАН, София., 1993, s. 60-61.

ğini, bu faaliyete katılan Bulgarlarla ilgili konunun ihmal edildiğini şöyle dile getirir:

"Çalışmamızın başında, söz konusu dönemi kapsayan Bulgaristan'ın genel tarihini içeren kitaplarda yalnız 'Kırcalı tahribatları ve Bulgarların kendilerini koruması' şeklinde gösterilirdi. Bulgarların Kırcalı faaliyetine ve Pazvantoğlu isyanına katılımı konusu bir şekilde ihmal ediliyordu. Buraya kadar herhangi bir çarpışmada yer alan insan kitlesini incelerken sık sık bu çarpışmalarda çok sayıda yerli Bulgarların da bulunduğunu kanıtlamıştık."⁴²

Rus tarihçisi V. P. Graçev de şöyle der:

"Daha önce de söylendiği gibi erkeklerden bir kısmı bu veya şu nedenlerden dolayı Kırcalı çetelerine katılıyordu. O dönemde yaşayan bir şahsın anlattığına göre 1804-1813 tarihli Sırp İsyanının yöneticisi Karagörgiy de ondan önce bir Kırcalı idi."⁴³

Puşkin'in ana figürü olan Bulgar asıllı Kırcalı da, 1821'de cereyan eden İpsilanti İsyanına katılır. Bu bölgede bulunduğu sıralarda meydana gelen isyan hemen hemen yazarın tüm arkadaşları tarafından biliniyordu. Puşkin isyan konusunda bilgi toplamaya başladı ve ayaklanmayla ilgili notlarına Fransızca bir başlık verdi: "Note sur la révolution d'Ipsilanti" ("İpsilanti İsyanıyla İlgili Notlar").⁴⁴ Yazarın bu bilgileri Kişinev'de 1821 yılında toplamış olması gerek.⁴⁵ Çalışmaları sırasında eşkıya olan bir Bulgar soyguncunun hayat öyküsü ilgisini çekti ve böylece önce şiir, sonra da öykü kaleme aldı.

Çalışmamızın başında Kırcalı hareketiyle ilgili vermiş olduğumuz bilgilerden de anlaşılacağı gibi o dönemde ortaya çıkartılan isyan ve anarşinin sorumlularının öne sürdükleri siyasî nedenlerin altında, aslında özel çıkarlar yatar ve bu isyanlar soygunculuk yapmak, yüksek bir makama gelmek için yaratılır. Bunların farkında olan yazar, Kırcalı ve arkadaşlarının söz konusu isyanına katılma nedenini gerçek bir şekilde yansıtarak o dönemde cereyan eden olayları ne kadar doğru değerlendirdiğini kanıtlar:

"Etery'a'nın gerçek amacı konusunda fazla bilgileri yoktu ancak savaş,

42 a.g.e.: s. 392.

43 Грачев, В. П., Балканские владения Османской империи на рубеже XVIII-XIX вв., изд. Наука, Москва, 1990, s. 87.

44 bkz. Пишкин, А. С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 8, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 88-89.

45 bkz. Пишкин, А. С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 386.

Türkler ve belki de Moldovalılar hesabına zengin olma imkânı veriyordu; onlar bunu çok iyi biliyordu."⁴⁶

Hem romantik, hem de gerçekçi bir yazar olan Puşkin, Kırçalı figürünü romantik bir tutumla tasvir etmiş olsa bile, öyküsünün hiçbir yerinde gerçeklerle bağdaşmayan bilgilere yer vermez. Yazar, bir eşkıyanın gerçek ve tek amacının, kolay yollarla zengin olmak olduğunu bildiği için Kırçalı'nın isyana katılış nedenini bu kadar doğru verir. Oysa öykünün konusuna açıklayıcı notların bulunduğu Puşkin'in toplu eserlerinin 6. cildinde Kırçalı'nın faaliyetiyle ilgili tarihî gerçeklerle bağdaşmayan bilgiler mevcuttur:

"Türkçe bir sözcük olan 'Kırçalı' Edirne vilâyetinde ortaya çıkar ve Kırca Ali ismindeki XIV. yüzyılında yaşamış askerî bir Türk önderinin adından gelir. Bu vilâyette XVIII. yüzyılda eşkıya gurupları ortaya çıkar ve bunlara 'Kırçalı' adı verilir. Bu tür gurupların faaliyeti bazen siyasî bir özellik kazanır: 'Kırçalılar', halk isyanları sırasında halkın tarafını tutuyordu."⁴⁷

Bu tür isyanlar genelde Osmanlı Hükûmetinin anarşistlerle yaptığı silâhlı mücadelesine karşı çıkan guruplar tarafından hazırlanıp yönetilirdi, çünkü onlar anarşi olmadan faaliyetlerini yürütemiyorlardı. Osmanlı topraklarında meydana gelen kaostan kışkırtmacıları olan Rusya ve Avusturya gibi devletlerden destek alan söz konusu çete başları, halkı Türklere kurtarmak amacıyla isyan ettiklerini öne sürerek, hem dış güçlerden anlayış görürdü, hem de üstü kapalı bir şekilde soygunlarına devam edebilirdi. İsyancıların farklı milletlerden oluşan eşkıyalar olduğu Puşkin tarafından şöyle betimlenir:

"15 bin Türk süvarisi karşısına çıkan ve geri çekilen Arnavut, Rum, Bulgar ve başka her çeşit döküntüden oluşan, askerlik sanatından yoksun 700 kişilik bir topluluğu tahmin edebilirsiniz."⁴⁸

Puşkin, Kırçalı'nın da katıldığı isyanı tasvir ederken, eşkıya veya isyancıların faaliyetlerinin yalnız Osmanlı Devleti için değil, bölgede yaşayan halk için de ne kadar tehlikeli olduğunu başkaldırının bastırılmasını anlattığı sırada dile getirir. Yazar, "Moldova temizlenmişti."⁴⁹ cümlesiyle "her çeşit döküntüden oluşan" eşkıyaların bazı hareketlerini desteklemediğini gösterir. Çünkü burada "temizlenmek" fiili, iyi ve yararlı bir şeyden değil zararlı, yok edilmesi gereken bir şeyden arındırmak anlamında kullanılır.

Puşkin'in "Kırçalı" adlı öyküsünde verilen bilgilere göre Ulahya içinde yer

46 a.g.e.: s. 238.

47 a.g.e.: s. 531.

48 a.g.e.: s. 239.

49 a.g.e.: s. 240.

50 a.g.e.: s. 238.

alan Moldova'da Bulgarlar ve Bulgar köyleri vardı.⁵⁰ Kırcalı ile arkadaşları o köylere de saldırırdı. Yani Rumeli Vilâyetine büyük zarar veren Kırcalı hareketi, o bölgelere de yayılır. Vera Mutaşçıyeva'ya göre Kırcalı eşkıyalarının faaliyeti, Rumeli topraklarında olduğu kadar yoğun olmasa da Moldova'da da baş gösterir. ⁵¹ Puşkin'in öyküsünden Moldova'da o dönemde Bulgarların yaşadığını, bunların bile Kırcalı'nın baskın ve soygunlardan kurtulamadığını anlıyoruz. Yazar, eşkıyaların baskın düzenlediği köylerde yaşayan Bulgarların, o bölgeye ne zaman yerleştiği konusunda bilgi vermez. Vera Mutaşçıyeva'ya göre 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında Rumeli'den kaçan bazı Bulgar köylüleri, toplu şekilde söz konusu bölgelere göç eder:

"Ulahya ve daha nadir olarak Moldova, acı çeken Bulgarların sığınabileceği en yakın sınır ötesi topraklardı. Gerçekten de aile anılarından oluşan kaynaklara göre Plevne, Tryavna, Koprivştitsa vb. bölgelerden olan Bulgarlar oraya doğru yönelir. (...)

Osman Pazvantoglu çeteleri gasp amacıyla Tuna'nın kuzeyindeki topraklara sürekli saldırmaya ve oraları ateşe vermeye başlayınca, Bulgaristan'dan yapılan göç Rusya'ya yönelir. Bu toplu göç iki yerden yapılır: ya Tuna, Ulahya ve Moldova'dan, ya da direkt Karadeniz'den geçerek. 1801-1812 yılları arasında Rusya'ya yapılan Bulgar akınları, en yüksek noktaya ulaşır." ⁵²

Ancak Puşkin'in öyküsünden de anlaşılacağı gibi bu insanlar, o yabancı topraklarda da Kırcalı gibi eşkıyaların baskılarına maruz kalır. Bulgar olan Kırcalı için Bulgarlara saldırmak sıradan bir şeydir. Bir kriz yaşayan Osmanlı Devleti bu tür çetelere karşı sürekli olarak asker gönderse de, uzun süre başarılı olamaz. Osmanlı Devletinin parçalanmasından yana Rusya ve Avusturya, yalnız baskılardan ve anarşiden kaçan insanlara değil, gözü kararmış ve her şeyi yok eden, Osmanlı güçlerinden kurtulmaya çalışan eşkıyalara da sığınma hakkı verir ve onları korur. Puşkin, bir tarihçinin titizliğiyle bunlara da yer verir: "(...) onlar gene de kendilerini himaye eden Rusya'ya minnettardı."⁵³

Rusya ve Avusturya, acıdıklarından değil geleceğe yönelik kurdukları plânlarıyla ilgili bu insanlara sığınma hakkı verir. Bu iki devlet, Osmanlı İmparatorluğuna karşı yaptıkları savaşlar sırasında göçmenleri öncü olarak kullanır. Üstelik yalnız eşkıyaları değil, yoksulluk içinde yaşayan çaresiz insanları da ordularına çekerek, hem asker olarak kullanır, hem de soygunculuk yapmalarına izin vererek zengin olmalarına sağlar:

51 Мутафчиева, В., Кърджалийско време, изд. БАН, София., 1993, с. 14.

52 a.g.e.: с. 390.

53 Пишкин, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, с. 240.

"Rus silâhlı kuvvetleri ve Bulgarlar arasındaki müşterek hareket, Rus askerlerinin Tuna Prenslüklerine sızmalarından önce başlar. Savaş hazırlıkları, 'Arnavut Çeteleri' olarak adlandırılan, istilâ edilmiş toprakların gönüllü Hristiyanlardan oluşan savaştı birliklerin kurulmasını öngörüyordu. Onların arasında anarşinin evinden yurdundan ettiği, yabancı memleketlerde yoksulluk çektiği birçok Bulgarın da yer almış olması gerek."⁵⁴

Bunca cinayet ve soygundan sorumlu eşkıyalara sığınma hakkı veren Ruslar, yalnız çaresiz kaldıkları zaman suçları ispat edilmiş bazı suçluları Osmanlılara teslim etmeyi kabul eder. Buna benzer davranışlarla da bu insanlarla ilgilenmediğini, anarşiye destek verdiği konusundaki iddiaların asılsız olduğunu kanıtlamaya çalışır. Puşkin, Rusların neden Kırçalı'yı teslim etmek zorunda kalmalarıyla ilgili görüşünü şöyle açıklar:

"Yaş'ı yöneten Paşa bunu öğrenip barış anlaşmaları gereğince Rus makamlarından, bu eşkıyayı kendisine teslim etmesi talebinde bulundu."⁵⁵

Rusya'nın siyasî çıkarlarından habersiz Kırçalı, Rusların teslim etme kararına şaşırıyor ve baskın düzenlediği halklar için suçlu olabileceğini ancak Ruslara karşı asla hareket etmediğini dile getirerek şaşkınlığını gizleyemiyor:

"Türkler, Moldovalılar, Ulahlar için şüphesiz bir eşkıyayım, ancak Ruslar için ben yalnız bir misafirim."⁵⁶

Bulgar tarihçisi Vera Mutaşçıyeva'nın *Kırçalı Dönemi* adlı kitabına göre Kırçalılar, bu adıyla ve tüm özellikleriyle 1785'ten itibaren faaliyetini yoğunlaştırarak 30 yıllık bir süre içinde, kısa aralıklarla ve bazı bölgelerde daha yoğun olarak varlığını sürdürür. 1815'ten sonra da yavaş yavaş azalmaya başlar. Kırçalı hareketi, makalemizin başında da belirttiğimiz gibi Osmanlı Devleti ve halkın mücadelesine, önce Kırçalılarla ortak hareket eden ancak sonra onlardan rahatsız olan âyanların ve diğer bölge yöneticilerinin güçleri de eklenince gittikçe azalır. Ancak eşkıyalar hiçbir zaman tamamıyla yok edilemez.⁵⁷ Puşkin'in verdiği bilgilere göre, 1821'de yakalanan Kırçalı'nın, baskın ve soygunları, onun yakalanmasından üç yıl önce yapılır ve hapishaneden kaçtıktan sonra da sürer. Bu bilgi, Kırçalı baskınları ve gasplarının, yalnız Rumeli'de değil, aynı zamanda başka bölgelerde de 1815'ten sonra sürdüğünü gösterir:

54 Мутафчиева, В., Кърджалийско време, изд. БАН, София., 1993, с. 401.

55 Пишкин, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, с. 240.

56 a.g.e.: с. 240.

57 a.g.e.: с. 531.

"Kardeşler, diye devam etti Kırcalı, üç yıl önce rahmetli Mihaylaki ile eşkıyalık yaptığımızda, Yaş yakınlarındaki bozkıra içi servet dolu bir kazan gömdük."⁵⁸

Vera Mutaşçiyeva tarafından, Kırcalıların bazen devlete ait vergileri kendileri için topladığı herhangi bir yerleşim merkezine saldırmamak için haraç istediği⁵⁹ konusunda verilen tarihî bilgi, Puşkin'in öyküsünde de yer alır. Örneğin Kırcalı, hapisneden kaçtıktan sonra faaliyetlerini sürdürür, hatta haraç istemeye başlar:

"Şimdi Kırcalı, Yaş civarında eşkıyalığını sürdürüyor. Geçenlerde şehir yöneticisine yazarak beş bin Leva gönderilmesini, aksi halde Yaş'ı ateşe vereceğini ve şahsen yöneticinin bulunduğu yere kadar ulaşacağını ifade ediyordu. Beş bin Leva haraç Kırcalı'ya gönderildi."⁶⁰

Puşkin, öyküsünü yazarken gerçeklere hep sadık kalmaya çalışır. Bu özelliği, ondan önce öykünün özetinde bazı kişilerin hayatıyla ilgili verdiğimiz biyografi ayrıntılarından da anlaşılır. Puşkin, Kışinev'den ayrıldıktan sonra Kırcalı ile ilgili gelişmeleri öyküsünü yazmadan önce M. İ. Leks'ten (1793-1856) öğrenir. Kırcalı'nın kaçtıktan sonra Yaş yönetiminden para istemesi ve bu parayı alması gibi bilgileri daha sonra öğrendiğinde öyküyü yazmaya karar verir (1834). Büyük ihtimalle yazar, Kırcalı'yla ilgili yalnız son haberleri öğrenmeden önce eserini yayımlar.

Puşkin, Rusların bazı hareketlerini örtbas etmeye veya çaptırmaya çalışmaz. Romantik yazarlarının olduğu gibi bir şeye karşı çıkan her tür isyancı ve eşkıyalara sempati duymasına rağmen Kırcalı'nın yaptıklarını doğru bir biçimde yansıtır, ana figürünün bir Bulgar olduğunu saklamaya gerek duymaz. Osmanlı Devleti Rusya'nın siyasî düşmanı sayılır, fakat buna rağmen Osmanlıların isyancılara ve eşkıyalara karşı yürüttüğü mücadelesinden söz ederken gerçeklerden uzaklaşmadan tarafsızlığını korumayı başarır. Kırcalı'nın hayat öyküsünün Puşkin tarafından gerçek bir biçimde yansıtıldığı ile ilgili iddiamız, Kırcalı'nın sonu konusundaki veriler tarafından da desteklenir. Serbest kalır kalmaz yeniden soygunculuk yapmaya başlayan Kırcalı, eninde sonunda ele geçirilir. Puşkin'in yapıtında yer almayan, Kırcalı eşkıyasının sonu ile ilgili bilgiler başka kaynaklarda mevcuttur: "Bazı verilere göre Kırcalı yakalanır ve 24 Eylül 1834'te Yaş'ta idam edilir."⁶¹

58 Пишкин, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 242.

59 bkz. Мутафчиева, В., Кърджалийско време, изд. БАН, София., 1993, s. 104.

60 Пишкин, А.С., Полное собрание сочинений в десяти томах, том 6, изд. Наука Ленинград., 1978, s. 243.

61 a.g.e.: s. 531.

Büyük Rus yazarı Puşkin, "Kırcalı" adlı öyküsünde edebî sanatından ödün vermeden tarihçiler için bile tamamıyla aydınlanmamış, birçok açıdan yanlış gösterilmeye çalışılan Kırcalı dönemi ve faaliyetini oldukça başarılı bir şekilde tasvir eder. Yazar, bu ilginç ve Türk tarihi açısından önemli olan konuyu doğru bir biçimde ortaya koyarak hem edebî sanatının yüksek düzeyini bir kez daha kanıtlar, hem de yazarlığın evrensel boyutunu anlamamızı sağlar.

Özet

Yaklaşık 30 yılı kapsayan ve "Kırcalı dönemi" olarak adlandırılan uzun bir süre içinde, Balkanlar'da büyük bir anarşi yaşanır. Toplumsal bir kaosa neden olan Kırcalı baskınları, Osmanlı devletine olduğu gibi bölgede yaşayan halka da büyük zarar verir. "Kırcalı" ismiyle 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında Rumeli'de faaliyet gösteren isyancı ve eşkıyalar adlandırılır. Kırcalılar, en yoğun olarak şu andaki Bulgaristan topraklarında ve Türkiye'nin Trakya bölgesinde, daha sınırlı olarak da bugünkü Makedonya, Yunanistan, Arnavutluk, Sırbistan Romanya ve Moldova topraklarında faaliyet gösterir.

Kırcalı faaliyeti çok tehlikeli, bir dönem için devlet işlerini belirleyecek kadar güçlü, Balkan halklarının halk edebiyatının konusu olan bir olguydu. Hatta Kırcalılarla ilgili olaylar bazı Balkan yazarlarını etkileyip eserlerinin konusu olur. Ünlü Rus yazarı Aleksandr Sergeyeviç Puşkin de "Kırcalı" (1834) adlı bir öykü kaleme alır. Yazar, Kırcalı olarak adlandırdığı baş figürün hayatını anlatırken romantik bir tutum içinde olsa da olayları ve gerçekleri ele alırken büyük bir titizlik ve doğruluk içinde olup, öylesine kısa bir öykü çerçevesinde bile Kırcalıların portresini büyük bir ustalıkla çizer.

Puşkin, bu ilginç ve Türk tarihi açısından önemli olan tarihî konuyu başarılı bir şekilde ortaya koyarak hem edebî sanatının yüksek düzeyini bir defa daha kanıtlar, hem de yazarlığın evrensel boyutunu anlamamızı sağlar.

Abstract

In the Balkans there was a great anarchy for along time-almost 30 years-which was named as Kirdjali period. The Kirdjali raids not only effected negatively the Ottoman state but also the people living in the area by creating a social chaos. The rioters and the briganders living in the Rumelia at the end of 18th century and the beginning of the 19th century are named Kirdjalis. The Kirdjalis were active mainly at the lands of today's Bulgaria, and Turkey's Thrace region and more limitedly at the lands of today's' Macedonia, Greece, Albania, Serbia, Romania and Moldavia.

The Kirdjali movement which was so dangerous that affected the state issues for a period, is the topic of the folk literature of the Balkan people.

Moreover some events related with the Kirdjalis has such a great influence upon some Balkan authors who made these the subject of their works. The Russia author Alexander Sergeyeovich Pushkin has written a story "Kirdjali" in 1834. The author describes the life of his main character named Kirdjali in a romantic atmosphere but the events and the realities are described with a great peevishness and correctness in such a short story gives the whole picture of the Kirdjalis with an artistic accuracy.

Pushkin by describing successfully this historical subject of great importance for Turkish history proves the high level of his literary art, also enables us to understand the global level of being an author.